

Jan Gałka

SWPS Uniwersytet Humanistycznospoleczny. Filia we Wrocławiu

Wydział Prawa i Komunikacji Społecznej

ORCID: 0000-0003-0485-6060

Doprowadzenie innej osoby do zrzeczenia się zarzutu przedawnienia jako czyn wyczerpujący znamię przestępstwa oszustwa z art. 286 § 1 k.k.

Cause another person to waive the defence of limitations
as the act which meet the element of the criminal fraud
described in article 286 § 1 of Polish Penal Code

Streszczenie

W niniejszym artykule autor rozważa możliwość uznania zrzeczenia się zarzutu przedawnienia za okoliczność mogącą wyczerpywać znamię niekorzystnego rozporządzenia mieniem, przestępstwa oszustwa z art. 286 § 1 k.k. Autor wskazuje zależności zachodzące pomiędzy cywilistyczną czynnością rozporządzającą a karnistycznym rozporządzeniem mieniem. Omawia instytucję przedawnienia oraz związane z nią instytucje zarzutu przedawnienia i zrzeczenia się zarzutu przedawnienia. Na koniec podaje argumenty mające przemawiać za możliwością uznania doprowadzenia innej osoby do zrzeczenia się zarzutu przedawnienia za zachowanie wyczerpujące znamię doprowadzenia innej osoby do niekorzystnego rozporządzenia mieniem.

Słowa kluczowe

zrzeczenie się zarzutu przedawnienia, niekorzystne rozporządzenie mieniem, przestępstwo oszustwa, prawo karne, prawo cywilne

Abstract

In this article the author considers the possibility to acknowledge waiver of the defence of limitations as the circumstance which can meet the element of the criminal fraud described in article 286 § 1 of Polish Penal Code which is the disadvantageous disposition of property. The Author shows the mutual dependence between civil dispositive act and disposition of property within the meaning of criminal law, elaborates the institution of the statute of limitations, the defence of limitations and waiver of the defence of limitations. Finally he points out some arguments in favour of possibility to recognize the act of inducing someone to waiver the defence of limitations as the act which could meet the element of criminal fraud which is the inducement to the disadvantageous disposition of property.

Keywords

waiver of the defence of limitations, disadvantageous disposition of property, criminal fraud, criminal law, civil law

Wstęp

Według statystyk Policji liczba wszczętych postępowań oraz liczba stwierdzonych przestępstw oszustwa (art. 286 § 1 k.k.¹) na przestrzeni lat od 1999 do 2016 r. wzrosła ponad dwukrotnie². Trend ten, wraz ze zmianą charakteru przestępczości, musi pociągać za sobą odpowiednią reakcję organów państwa nakierowaną na skuteczną walkę z tym zjawiskiem społecznym.

Koncepcja konserwatywna, odwołująca się do paremii: *clara non sunt interpretanda* (w znaczeniu dyrektywy antykontynuacyjnej: *interpretatio cessat in claris*) postuluje restryktywną wykładnię przepisów prawa karnego³. Wyklucza ona, co do zasady, możliwość modyfikowania wyników wykładni językowej poprzez zastosowanie wykładni systemowej i funkcjonalnej, jeżeli, w subiektywnym przekonaniu podmiotu dokonującego wykładni prawa⁴, znaczenie przepisu prawnego nie budzi wątpliwości⁵. Natomiast koncepcja bardziej liberalna, nawiązująca do derywacyjnej koncepcji wykładni prawa, postuluje, po pierwsze, aby każdorazowo przeprowadzać wykładnię, nie tylko językową, lecz także systemową i funkcjonalną, a po drugie, aby wynik wykładni językowej konfrontować z wynikami pozostałych rodzajów wykładni. Dopiero rezultat tych działań pozwala na wywiedzenie prawidłowego znaczenia normy prawnej⁶. Nie oznacza to jednak, że koncepcja ta zezwala na przełamywanie zaznaczenia konstruujących przepis prawny słów⁷, ani tym bardziej na stosowanie rozumowania *per analogiam*. Zapobiega ona natomiast nazbyt arbitralnej i zarazem subiektywnej wykładni przepisów prawnych. Pozwala, przy nienaruszaniu zasady *nullum crimen sine lege*,

¹ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (t.j. Dz. U. z 2019 r., poz. 1950 z późn. zm.), dalej jako k.k.

² <http://statystyka.policja.pl/st/kodeks-karny/przestepstwa-przeciwko-16/63976,Oszustwo-art-286.html> [dostęp 15.02.2020].

³ M. Rak-Rozmysłowska, *Poziom związania interpretacji wynikami wykładni językowej*, „Acta Erasmiiana” 2014, t. 7, s. 329–330.

⁴ Na problem indywidualizacji i subiektywizacji interpretacji karnistycznej przy posługiwaniu się wyłącznie wykładnią językową zwrócił uwagę Robert Zawłocki, w: R. Zawłocki, *O metodzie interpretacji przepisów prawa karnego*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2004, z. 4, s. 89–90.

⁵ M. Rak-Rozmysłowska, *op. cit.*, s. 323–327.

⁶ Potrzebę stosowania wykładni funkcjonalnej (uwzględniania kontekstu społecznego funkcjonowania normy oraz jej celu) przy interpretacji prawa karnego podkreśla Robert Zawłocki. Wyklucza on jednak możliwość posługiwania się w prawie karnym wykładnią rozszerzającą, a w szczególności rozumowaniem *per analogiam*. Zob.: R. Zawłocki, *op. cit.*, s. 81–96.

⁷ Na zakaz przełamywania językowego znaczenia przepisu prawnego w prawie karnym i prawie podatkowym wskazuje Mikołaj Kondej, w: M. Kondej, *Przełamanie rezultatów wykładni językowej zgodnie z zasadą nadrzędności konstytucji*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2019, z. 3, s. 46–50. Na gruncie prawa podatkowego znaczenie wykładni językowej jako „punktu wyjścia dla wszelkiej wykładni prawa” podkreśla Ryszard Mastalski. Wskazuje on również, iż wykładnia ta zakreśla granice „możliwego sensu słów zawartych w tekście prawnym”. Zob. R. Mastalski, *Prawo podatkowe*, Warszawa 2018, s. 135–139. Podobnie: wyrok NSA w Rzeszowie z dnia 21 marca 2000 r., SA/Rz 595/99, LEX nr 51895.

zapewnić odpowiedni poziom ochrony dóbr prawnych, które, w zamiarze ustawodawcy, określona norma prawna miała zabezpieczać⁸. Fundamentalną w prawie karnym zasadę – *nullum crimen sine lege* – należy rozumieć jako zakaz stosowania wykładni rozszerzającej, która powoduje wyjście poza zakres wyznaczony możliwym do ustalenia sensem użytych przy konstruowaniu przepisów prawnych słów (zakaz wykładni *contra legem*)⁹.

Przykładem praktycznego zastosowania obu koncepcji może być przywoływany przez Lecha Gardockiego *casus* dotyczący zaistniałego na przełomie XIX i XX wieku sporu o możliwość uznania energii elektrycznej za rzecz w rozumieniu przepisów o kradzieży¹⁰. Wtedy to *Reichsgericht* (sąd najwyższy cesarstwa niemieckiego) stwierdził, że niedopuszczalne byłoby uznanie energii elektrycznej za rzecz ruchomą, gdyż stanowiłoby to zastosowanie zabronionego w prawie karnym rozumowania *per analogiam*¹¹. Wymusiło to na ustawodawcy niemieckim wprowadzenie w 1900 r. specjalnego przepisu o kradzieży energii elektrycznej do niemieckiego kodeksu karnego¹². W tym samym okresie francuski Sąd Kasacyjny uznał, że energię elektryczną można potraktować jako rzecz, co wynika z wykładni przepisu prawa¹³. Równocześnie sąd ten zaznaczył, że nie zastosował tutaj niedozwolonego w prawie karnym rozumowania *per analogiam*¹⁴.

Celem niniejszego artykułu jest ustalenie znaczenia i zakresu znamienia niekorzystnego rozporządzenia mieniem, będącego jednym z elementów konstrukcyjnych przestępstwa oszustwa opisanego w art. 286 § 1 k.k. oraz odpowiedzenie na pytanie, czy czynność doprowadzenia innej osoby do zrzeczenia się zarzutu przedawnienia, *in concreto*, może to znamię wyczerpać.

⁸ Podobne poglądy, szczególnie w kontekście przeprowadzanych w niniejszym artykule rozważań, wydaje się prezentować Aleksandra Rychlewska, w: A. Rychlewska, *O gwarancyjnym modelu wykładni prokonstytucyjnej przepisów typizujących czyny zabronione pod groźbą kary*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2016, z. 3, s. 140–149. Autorka podkreśla obowiązek uwzględniania w wykładni prawa karnego jego funkcji gwarancyjnej, z czym należy się w pełni zgodzić.

⁹ M. Rams, *Selected remarks on the limits of consistent interpretation of criminal law*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2018, preprint nr 6/2018, s. 12–14, https://www.czpk.pl/dokumenty/publikacje/2018/M._Rams-Selected_remarks_on_the_limits_of_consistent_interpretation_of_criminal_law.pdf [dostęp 27.03.2020].

¹⁰ L. Gardocki, *Prawo karne*, Warszawa 2015, s. 18.

¹¹ A. Grabert, *Dynamic Interpretation in International Criminal Law: Striking a Balance between Stability and Change*, Monachium 2015, s. 11–13.

¹² *Ibidem*.

¹³ C.W. Maris, *Milking the Meter – On Analogy, Universalisability and World Views*, [w:] P. Nerhot (ed.), *Legal Knowledge and Analogy: Fragments of Legal Epistemology, Hermeneutics and Linguistics*, Dordrecht 1991, s. 77–79.

¹⁴ *Ibidem*.

1. Cywilistyczna czynność rozporządzająca i karnistyczne rozporządzenie mieniem

Czynność rozporządzająca polega na przeniesieniu, obciążeniu, ograniczeniu lub zniesieniu prawa podmiotowego¹⁵. Do takiego rozumienia czynności rozporządzającej nawiązuje treść art. 57 § 1 k.c.¹⁶ stanowiąca o braku możliwości wyłączenia lub ograniczenia uprawnienia do rozporządzenia prawem, jeżeli według ustawy prawo to jest zbywalne¹⁷. Cywilistyczna definicja czynności rozporządzającej ma wyraźnie zaznaczone granice. Jest stosunkowo wąska oraz jednoznacznie wskazuje przedmiot, do którego się odnosi, a którym jest prawo podmiotowe. Pojęcie to pokrywa się równocześnie z jego potocznym rozumieniem. Rzadko używany zwrot „rozporządzenie”, odnoszący się najczęściej do przeniesienia własności rzeczy, jest pojęciem intuicyjnie rozumianym przez większość społeczeństwa w sposób zbieżny z jego znaczeniem nadawanym mu w prawie cywilnym.

Pojęcie rozporządzenia na gruncie przestępstwa oszustwa opisanego w art. 286 § 1 k.k. nie stanowi terminu odpowiadającego ściśle wywodzącemu się z prawa cywilnego pojęciu czynności rozporządzającej¹⁸. Wynika to przede wszystkim z odrębności założeń, celów i wartości prawa karnego i prawa cywilnego. Nie oznacza to jednak, że zakresy obu pojęć się nie pokrywają albo pokrywają się jedynie w niewielkim zakresie. Rzecz ma się wręcz przeciwnie. Cywilistyczne pojęcie rozporządzenia w całości zawiera się w karnistycznym pojęciu rozporządzenia z art. 286 § 1 k.k. Wynika z tego, że wszelkie rozważania dotyczące definicji oraz zakresu karnistycznego rozporządzenia powinny się opierać na fundamencie dorobku prawa cywilnego, który opisuje znaczenie czynności rozporządzającej.

Przestępstwo oszustwa z art. 286 § 1 k.k. jest przestępstwem materialnym (skutkowym)¹⁹. Znamię doprowadzenia do niekorzystnego rozporządzenia mieniem pełni dwójną funkcję, określając zarówno czynność sprawczą, jak i jej skutek²⁰. Wyjaśnienia wymaga skutek w postaci niekorzystnego rozporządzenia mieniem. Na szczególną uwagę zasługuje ukazanie podobieństw i różnic pomiędzy karnistycznym rozporządzeniem

¹⁵ A. Janiak, [w:] A. Kidyba (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I. Część ogólna*, wyd. II, LEX 2012, komentarz do art. 56, teza 4; R. Trzaskowski, [w:] J. Gudowski (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz. Księga pierwsza. Część ogólna*, LEX 2014, komentarz do art. 56, teza 47.

¹⁶ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (t.j. Dz. U. z 2019 r. poz. 1145 z późn. zm.), dalej jako k.c.

¹⁷ M. Safjan, *Rozdział IV. Źródła prawa prywatnego*, [w:] *System Prawa Prywatnego. Tom I. Prawo cywilne – część ogólna*, M. Safjan (red.), wyd. 2, Warszawa 2012, s. 187.

¹⁸ Postanowienie SN z dnia 31 marca 2015 r., IV KK 21/15, LEX nr 1666902.

¹⁹ M. Kulik, [w:] M. Mozgawa (red.), *Kodeks karny. Komentarz aktualizowany*, LEX 2019, komentarz do art. 286, teza 10.

²⁰ G. Łabuda, [w:] J. Giezek (red.), *Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz*, LEX 2014, komentarz do art. 286, teza 7.

mieniem a cywilistyczną czynnością rozporządzającą, która definiowana jest właśnie przez wskazanie jej skutku.

W doktrynie i judykaturze prawa karnego dominuje pogląd o rozumieniu pojęcia niekorzystnego rozporządzenia mieniem jako doprowadzenia do pogorszenia sytuacji majątkowej pokrzywdzonego²¹. Pozostawienie tej definicji w powyższym kształcie mogłoby wskazywać, że ustawodawca nie zadośćuczynił swojemu obowiązkowi wynikającemu z fundamentalnej w prawie karnym zasady – *nullum crimen sine lege*, a dokładniej jej rozwinięcia w formie – *nullum crimen sine lege certa*. Tak szerokie określenie znamienia czynu zabronionego niewątpliwie mogłoby budzić uzasadnione wątpliwości co do określoności zabronionego zachowania. Brak precyzji w używanych przez ustawodawcę pojęciach musi więc być korygowany przez podmioty dokonujące wykładni przepisów prawnych, tak aby ostateczna norma prawna wskazywała konkretny zakres zachowań zabronionych lub nakazanych. Nie bez znaczenia pozostaje tutaj również stosunkowo wysokie ustawowe zagrożenie karą pozbawienia wolności w wymiarze od 6 miesięcy do 8 lat, a przy dopuszczeniu się tego czynu w stosunku do mienia o znacznej wartości, tj. mienia, którego wartość w chwili popełnienia czynu zabronionego przekracza 200 000 złotych – karą pozbawienia wolności od roku do 10 lat. Oczywiście w pierwszym przypadku faktyczne zagrożenie karą ulega modyfikacji z uwagi na przepis art. 37a k.k. wprowadzający możliwość, w przypadku przestępstw zagrożonych karą pozbawienia wolności nieprzekraczającą 8 lat, orzeczenia – zamiast tej kary – kary grzywny albo kary ograniczenia wolności²². Prowadzi to do konkluzji, że podstawowa forma przestępstwa oszustwa opisana w art. 286 § 1 k.k. faktycznie zagrożona jest sankcją alternatywną²³ w postaci: grzywny, kary ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 8.

Ewentualna znaczna niedookreśloność znamion czynu zabronionego lub zbyt liberalne podejście do ich wykładni sankcjonowane jest przez art. 30 k.k. wskazujący, że nie popełnia przestępstwa, kto dopuszcza się czynu zabronionego w usprawiedliwionej nieświadomości jego bezprawności. Niemniej w omawianym przypadku (przestępstwa oszustwa) mało prawdopodobna wydaje się możliwość zastosowania tej okoliczności

²¹ T. Oczkowski, *Rozdział III. Oszustwo*, [w:] *System Prawa Karnego. Tom 9. Przestępstwa przeciwko mieniu i gospodarce*, R. Zawłocki (red.), Warszawa 2015, s. 138–141; postanowienie SN z dnia 27 września 2013 r., IV KK 211/13, LEX nr 1433610; wyrok SA w Szczecinie z dnia 9 lipca 2015 r., II Aka 111/15, LEX nr 1782024.

²² Artykuł 1 pkt 5 ustawy z dnia 13 czerwca 2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, w brzmieniu uchwalonym ostatecznie przez Sejm, po rozpatrzeniu poprawek Senatu, znacznie modyfikuje treść art. 37a k.k. Ustawa ta została jednak w dniu 28 czerwca 2019 r. skierowana przez Prezydenta Rzeczypospolitej do Trybunału Konstytucyjnego z wnioskiem o zbadanie jej zgodności z Konstytucją. Sprawa toczy się w Trybunale pod sygnaturą Kp 1/19.

²³ J. Majewski, *Kodeks karny. Komentarz do zmian 2015*, LEX 2015, komentarz do art. 37(a), tezy 2–5.

wyłączającej winę sprawcy, jako że omawiany czyn należy do grupy przestępstw *malum in se* rozumianych jako czyny złe, niemoralne, zabronione z samej swojej natury, istoty.

W doktrynie przyjmuje się, że karnistyczne rozporządzenie nie ogranicza się jedynie do czynności prawnych, ale może również przybierać postać czynności faktycznej polegającej na przeniesieniu posiadania²⁴. „Niekorzystnym rozporządzeniem mieniem będzie wyzbycie się składników majątkowych, ich obciążenie, zwolnienie z długu, zaciągnięcie zobowiązań, niezasadne przesunięcie terminów zapłaty”²⁵. Jerzy Lachowski wskazuje, że za niekorzystne rozporządzenie mieniem można uznać zachowanie polegające na dwukrotnej sprzedaży tej samej nieruchomości przez tę samą osobę²⁶. Sąd Apelacyjny w Szczecinie natomiast uznał, że niekorzystne rozporządzenie mieniem może polegać także na udzieleniu kredytu lub pożyczki bez zabezpieczenia bądź obarczonych nadmiernym ryzykiem²⁷. W doktrynie podkreśla się, że karnistycznym rozporządzeniem jest: „każdy akt powodujący zmianę w majątku osoby pokrzywdzonej, a więc zarówno akt o skutkach rzeczowych (np. zbycie rzeczy), jak i obligacyjnych (np. zwolnienie z długu)”²⁸. Za czyn wyczerpujący znamiona przestępstwa oszustwa doktryna i judykatura uważają również tzw. oszustwo sądowe polegające na wydaniu przez sąd orzeczenia w postępowaniu o stwierdzenie nabycia spadku, w którym pominięta została osoba uprawniona do dziedziczenia na skutek przedstawienia fałszywych dowodów przez sprawcę zmierzającego do osiągnięcia korzyści majątkowej²⁹.

2. Instytucja dawności i zobowiązanie naturalne

Instytucja dawności odnosi się do upływu czasu, który ma wpływ na stosunki prawne. Dawność dzieli się na dwa rodzaje: przedawnienie nabywcze (zasiedzenie i przemilczenie) i przedawnienie umarzające (przedawnienie i prekluzja). „Z ekonomicznego punktu widzenia konsekwencje tak przedawnienia nabywczego, jak i umarzającego są

²⁴ M. Dąbrowska-Kardas, P. Kardas, [w:] A. Zoll (red.), *Kodeks karny. Część szczególna. Tom III. Komentarz do art. 278–363 k.k.*, wyd. IV, LEX 2016, komentarz do art. 286, tezy 62 i 63.

²⁵ J. Lachowski, [w:] V. Konarska-Wrzosek (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, wyd. II, LEX 2018, komentarz do art. 286, teza 4.

²⁶ *Ibidem*, teza 6.

²⁷ Wyrok SA w Szczecinie z dnia 12 czerwca 2014 r., II Aka 65/14, LEX nr 1499031; wyrok SA w Szczecinie z dnia 9 lipca 2015 r., II Aka 111/15, LEX nr 1782024.

²⁸ E.M. Guzik-Makaruk, E. Pływaczewski, [w:] M. Filar (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, wyd. V, LEX 2016, komentarz do art. 286, teza 6.

²⁹ Wyrok SN z dnia 29 sierpnia 2012 r., V Kk 419/11, LEX nr 1232158; T. Oczkowski, *Prawo karne – rozporządzenie mieniem jako znamię przestępstwa z art. 286 § 1 k.k. Glosa do wyroku SN z dnia 29 sierpnia 2012 r., V KK 419/11*, „Orzecznictwo Sądów Polskich” 2013, nr 9, s. 611–617; wyrok SN z dnia 14 stycznia 2010 r., V KK 235/09, LEX nr 577964; Z. Kukuła, *Glosa do wyroku SN z dnia 14 stycznia 2010 r., V KK 235/09*, „Prokuratura i Prawo” 2012, nr 1, s. 169–175; A. Malicka-Ochtera, *Znamiona oszustwa sądowego*, „Palestra” 2018, nr 5, s. 5–12.

wielce zbliżone. W obu przypadkach mamy do czynienia z sytuacją, w której nowy podmiot uzyskuje korzyść ekonomiczną kosztem majątku dotychczas uprawnionego. W obu też dochodzi do odmowy ochrony prawnej dotąd uprawnionego, tyle że ten brak ochrony wynika z zastosowania odmiennych mechanizmów (konstrukcji prawnych)³⁰. Ograniczając rozważania do instytucji przedawnienia umarzającego, należy zaznaczyć, że przedawnienie i prekluzja nie stanowią terminów, których można używać zamiennie. Ich podstawowa różnica zasadza się na gruncie intensywności, z jaką oba rodzaje dawności oddziałują na stosunki prawne, do których się odnoszą. Uprawnienie obciążone terminem prekluzyjnym, po jego upływie całkowicie wygasa³¹. Zarówno sąd, jak i inny organ uprawniony do rozstrzygania konkretnej sprawy, jest zobowiązany do wzięcia prekluzji pod uwagę z urzędu³². Nie jest w tym wypadku wymagane jakiegokolwiek działanie podmiotu uprawnionego albo zobowiązanego. Z uwagi na charakter prekluzji w doktrynie prawa cywilnego zostało wyrażone stanowisko, iż w przypadku upływu terminu prekluzyjnego wyłączona jest możliwość powoływania się przez wierzyciela na zarzut nadużycia przez dłużnika prawa podmiotowego (art. 5 k.c.) przez podniesienia przez niego zarzutu upływu tego terminu, podczas gdy możliwość ta nie jest kategorycznie wyłączona przy upływie terminu przedawnienia³³.

W artykule 117 § 1 k.c. została wyrażona zasada, iż roszczenia majątkowe ulegają przedawnieniu. Ten sam przepis stanowi również, że poza wyjątkami przewidzianymi w ustawie przedawnieniu podlegają jedynie roszczenia majątkowe, czyli roszczenia pozostające w ścisłym związku ze sferą ekonomicznych interesów uprawnionego³⁴. „Istota przedawnienia polega na tym, że po upływie terminu przedawnienia ten, przeciwko komu przysługuje roszczenie, może uchylić się od jego zaspokojenia, powołując się na upływ tego czasu”³⁵. W odróżnieniu od upływu terminu prekluzyjnego, co zostało już zaznaczone powyżej, upływu terminu przedawnienia, co do zasady, sąd nie uwzględni z urzędu³⁶. O wyjątku od tej zasady będzie mowa dalej. Uchylenie się od zaspokojenia przedawnionego roszczenia następuje poprzez podniesienie przez uprawnionego zarzu-

³⁰ B. Kordasiewicz, *Rozdział XI. Problematyka dawności*, [w:] *System Prawa Prywatnego. Tom 2. Prawo cywilne – część ogólna*, Z. Radwański, A. Olejniczak (red.), Warszawa 2019, s. 702.

³¹ Wyrok SN z dnia 11 maja 2016 r., I CSK 304/15, Legalis nr 1472819.

³² Uchwała SN z dnia 9 lutego 2017 r., III CZP 113/16, Legalis nr 1558590.

³³ T. Sokołowski, [w:] A. Kidyba (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I. Część ogólna*, wyd. II, LEX 2012, komentarz do art. 5, tezy 10, 11 i 13; M. Pyziak-Szafnicka, [w:] P. Księżak (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz. Część ogólna*, wyd. II, LEX 2014, komentarz do art. 5, teza 11; M. Sekuła-Lelono, *Podniesienie zarzutu przedawnienia a nadużycie prawa podmiotowego w rozumieniu art. 5 k.c. na tle orzecznictwa Sądu Najwyższego*, „Ius Novum” 2011, nr 1, s. 103–129.

³⁴ A. Brzozowski, [w:] K. Pietrzykowski (red.), *Kodeks cywilny. Tom I. Komentarz. Art. 1–449⁰*, wyd. 9, Legalis 2018, komentarz do art. 117, teza 6.

³⁵ *Ibidem*, teza 11.

³⁶ Wyrok SA w Warszawie z dnia 18 czerwca 2018 r., V ACa 588/17, Legalis nr 1805054.

tu przedawnienia. Zarzut ten powinno się kwalifikować jako prawo podmiotowe³⁷. Prowadzi to do, wspomnianej już wyżej, możliwości nieuwzględnienia przez sąd podniesionego przez dłużnika zarzutu przedawnienia, jeżeli byłoby to niezgodne z zasadami współżycia społecznego lub społeczno-gospodarczym przeznaczeniem tego prawa, chociaż powinno to mieć miejsce jedynie w wyjątkowych przypadkach³⁸.

Przysługujący dłużnikowi zarzut ma charakter peremptoryjny, co oznacza, że z chwilą jego skutecznego podniesienia niweczy on przysługującą uprzednio wierzycielowi, a udzielaną przez państwo, ochronę prawną przy dochodzeniu jego roszczeń³⁹. Wynika z tego, że przedawnione roszczenie po skutecznym podniesieniu wobec wierzyciela zarzutu przedawnienia nie wygasa, a jedynie przekształca się w zobowiązanie naturalne, niezupełne, czyli roszczenie, które zostało pozbawione możliwości jego przymusowego dochodzenia na drodze sądowej⁴⁰. Jednakże, jeżeli dłużnik spełni swoje zobowiązanie, które nie wygasło, a jedynie zostało pozbawione ochrony prawnej w postaci możliwości jego przymusowego dochodzenia na drodze sądowej, to nie może domagać się jego zwrotu⁴¹. Mając to wszystko na uwadze, należy podkreślić, że przedawnionego roszczenia nie można skutecznie dochodzić przed sądem jedynie wtedy, gdy ten przeciwko komu roszczenie takie przysługuje, uchylił się od jego zaspokojenia⁴².

Możliwość podniesienia zarzutu przedawnienia, a przez to uchylenia się od zaspokojenia wierzyciela, jest wyłączona, jeżeli dłużnik zrzekł się tego zarzutu. Zrzeczenie się zarzutu przedawnienia jest jednostronną czynnością prawną i mają do niego zastosowanie – jako do oświadczenia woli – wszelkie przepisy odnoszące się do czynności prawnych i oświadczeń woli, w tym art. 60 k.c. mówiący o możliwości złożenia oświadczenia woli także w sposób dorozumiały (ujawniający wolę w sposób dostateczny), o wadach oświadczeń woli (art. 82 – 88 k.c.), jak również art. 61 k.c. odnoszący się do chwili złożenia oświadczenia woli⁴³. Zrzeczenie się zarzutu przedawnienia jest czynnością prawną nieodwoływalną⁴⁴. Zrzeczenie się zarzutu przedawnienia może zostać skutecznie dokonane najwcześniej po upływie terminu przedawnienia, gdyż jak stanowi art. 117 § 2 zdanie drugie k.c., zrzeczenie się zarzutu przedawnienia przed upływem tego terminu jest

³⁷ Z. Radwański, A. Olejniczak, *Prawo cywilne – część ogólna*, Warszawa 2015, s. 364.

³⁸ Wyrok SN z dnia 27 czerwca 2001 r., II CKN 604/00, LEX nr 49120.

³⁹ A. Brzozowski, [w:] K. Pietrzykowski (red.), *Kodeks cywilny...*, komentarz do art. 117, teza 11.

⁴⁰ Wyrok SA w Warszawie z dnia 10 kwietnia 2014 r., VI ACa 1196/13, Legalis nr 993846.

⁴¹ M. Fras, M. Habdas, P. Zakrzewski, [w:] M. Fras, M. Habdas (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz do art. 117–125*, LEX 2019, komentarz do art. 117, teza 32.

⁴² Uchwała SN z dnia 9 lutego 2017 r., III CZP 98/16, Legalis nr 1558588.

⁴³ Wyrok SN z dnia 12 października 2006 r., I CSK 119/06, LEX nr 395217; wyrok SN z dnia 21 lipca 2004 r., V CK 620/03, LEX nr 137673.

⁴⁴ Wyrok SA w Lublinie z dnia 19 września 2013 r., I ACa 342/13, LEX nr 1372350; wyrok SA w Rzeszowie z dnia 15 maja 2014 r., I ACa 68/14, LEX nr 1506726; wyrok SA w Warszawie z dnia 10 września 2014 r., I ACa 1720/13, LEX nr 1515304. Odmienny, szeroko krytykowany pogląd został wyrażony w wyroku SN z dnia 19 marca 2002 r., IV CKN 917/00, LEX nr 54485.

nieważne. „Możliwość zrzeczenia się zarzutu przedawnienia nie jest natomiast ograniczona żadnym terminem końcowym. Możliwe jest nawet zrzeczenie się zarzutu przedawnienia po zakończeniu procesu, w którym powództwo zostało oddalone właśnie z uwagi na przedawnienie. Pozwala to uprawnionemu wnieść kolejny pozew, gdyż – moim zdaniem – zmiana stanu faktycznego polegająca na zrzeczeniu się zarzutu przedawnienia wyłącza tożsamość roszczeń i wyklucza istnienie stanu rzeczy osądzonej”⁴⁵.

Skutkiem zrzeczenia się przez dłużnika zarzutu przedawnienia jest uchylenie *ex nunc* skutków prawnych przedawnienia, czyli możliwości uchylenia się przez dłużnika od zaspokojenia przedawnionego roszczenia⁴⁶. W doktrynie i orzecznictwie powszechnie przyjmuje się, że z chwilą zrzeczenia się zarzutu przedawnienia biegnie ono od nowa z terminem przewidzianym dla danego roszczenia⁴⁷. Mariusz Frasz, Magdalena Habdas i Piotr Zakrzewski wskazują, że: „Wbrew stanowisku SN zajętemu w wyroku z 19.03.2002 r.⁴⁸, obowiązujące przepisy nie dają podstaw do określenia skutków zrzeczenia się zarzutu przedawnienia jako przeobrażenia z mocy prawa zobowiązania naturalnego w zaskarżalne roszczenie. Przypomnieć trzeba, że aktualnie przedawnienie nie przekształca zobowiązania (roszczenia) w zobowiązanie niezupełne (roszczenie niezupełne), ale skutek ten wywołuje dopiero podniesienie zarzutu przedawnienia przez dłużnika, dlatego odwrócenia tego następstwa nie może spowodować zrzeczenie się zarzutu przedawnienia”⁴⁹.

W tym miejscu należy powrócić do wspomnianego już wcześniej wyjątku od zasady nieuwzględniania przez sąd upływu terminu przedawnienia z urzędu. Wynika on z dokonanej niedawno noweli przepisów dotyczących przedawnienia, która, w pewnym stopniu, zaburza charakter instytucji przedawnienia. Nowelizacja ta polegała na dodaniu dwóch nowych przepisów: art. 117 § 2¹ i art. 117¹ k.c. Przepis art. 117 § 2¹ k.c. stanowi przepis szczególny w stosunku do art. 117 § 2 k.c., modyfikując określoną w nim zasadę uwzględniania upływu przedawnienia jedynie na podniesiony przez dłużnika zarzut przedawnienia. Omawiany przepis w brzmieniu: „Po upływie terminu przedawnienia nie można domagać się zaspokojenia roszczenia przysługującego przeciwko konsumentowi” zobowiązuje organ, przed którym dochodzone jest roszczenie przysługujące wierzycielowi przeciwko konsumentowi do uwzględniania z urzędu upływu terminu

⁴⁵ P. Machnikowski, [w:] E. Gniewek, P. Machnikowski (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, wyd. 8, Legalis 2017, komentarz od art. 117, teza 22.

⁴⁶ M. Frasz, M. Habdas, P. Zakrzewski, [w:] M. Frasz, M. Habdas (red.), *Kodeks cywilny...*, komentarz do art. 117, teza 48.

⁴⁷ P. Machnikowski, [w:] E. Gniewek, P. Machnikowski (red.), *Kodeks cywilny...*, komentarz od art. 117, teza 26.

⁴⁸ IV KKN 917/00, LEX nr 54485.

⁴⁹ M. Frasz, M. Habdas, P. Zakrzewski, [w:] M. Frasz, M. Habdas (red.), *Kodeks cywilny...*, komentarz do art. 117, teza 49.

przedawnienia takiego roszczenia⁵⁰. Przepis art. 117 § 2¹ k.c. odnosi się jedynie do roszczeń przysługujących przeciwko konsumentowi. Wynika z tego, że „nie sama kwalifikacja powoda jako przedsiębiorcy, a pozwanego jako osoby nieprowadzącej działalności gospodarczej, nakazuje uwzględnienie z urzędu upływu terminu przedawnienia, ale charakter dochodzonego roszczenia. O statusie konsumenta w świetle definicji ustawowej można bowiem mówić tylko wówczas, gdy między osobą fizyczną a przedsiębiorcą dokonana została czynność prawna”⁵¹. Natomiast przepis art. 117¹ § 1 k.c. przyznaje sądowi kompetencję do nieuwzględnienia z urzędu upływu terminu przedawnienia roszczenia przysługującego przeciwko konsumentowi, stanowiąc ekwiwalent dla wskazanej powyżej możliwości uznania podniesienia przez dłużnika zarzutu przedawnienia za nadużycie prawa podmiotowego, a przez to niekorzystającego z ochrony prawnej na zasadzie art. 5 k.c.⁵² Sąd może skorzystać z tego uprawnienia jedynie po rozważaniu interesów stron, jeżeli wymagają tego względy słuszności. Przepis art. 117¹ § 2 k.c. wskazuje okoliczności, które sąd powinien w szczególności wziąć pod uwagę przy rozważaniu skorzystania z przyznanej mu w art. 117¹ § 1 k.c. kompetencji. Należą do nich: długość terminu przedawnienia; długość okresu od upływu terminu przedawnienia do chwili dochodzenia roszczenia; charakter okoliczności, które spowodowały niedochodzenie roszczenia przez uprawnionego, w tym wpływ zachowania zobowiązanego na opóźnienie uprawnionego w dochodzeniu roszczenia. Wraz ze wskazaną modyfikacją instytucji przedawnienia pojawia się wątpliwość co do ewentualnej możliwości zrzeczenia się przez konsumenta zarzutu przedawnienia. Należy stwierdzić, że w aktualnym stanie prawnym taka możliwość została wyłączona⁵³. Wynika to z faktu, że sama instytucja zrzeczenia się zarzutu przedawnienia uregulowana w art. 117 § 2 k.c. powiązana jest z przysługującym dłużnikowi uprawnieniem do podniesienia tego zarzutu⁵⁴. Natomiast dłużnikowi będącemu konsumentem takie uprawnienie nie przysługuje, gdyż w tym wypadku sąd jest zobowiązany do uwzględnienia upływu terminu przedawnienia z urzędu⁵⁵. Innymi słowy dłużnik ten nie może zrzec się zarzutu przedawnienia, gdyż nie przysługuje mu, w tym wypadku, uprawnienie do jego podniesienia, a nie jest możliwe skorzystanie przez dłużnika z prawa, które mu nie przysługuje.

⁵⁰ P. Machnikowski, *Nowelizacja przepisów Kodeksu cywilnego o przedawnieniu roszczeń*, „Przegląd Sądowy” 2018, nr 9, s. 11.

⁵¹ *Ibidem*, s. 12.

⁵² M. Mataczyński, M. Saczywko, [w:] M. Gutowski (red.), *Kodeks cywilny. Tom I. Komentarz do art. 1–352*, Legalis 2018, komentarz do art. 117¹, teza 3.

⁵³ M. Krajewski, *Zmiany regulacji przedawnienia roszczeń*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2018, nr 12, s. 15–17; P. Machnikowski, *Nowelizacja przepisów...*, s. 15–16.

⁵⁴ P. Machnikowski, *Nowelizacja przepisów...*, s. 15–16.

⁵⁵ *Ibidem*.

Co jeszcze raz należy podkreślić, to fakt, że upływ terminu przedawnienia, w odróżnieniu od prekluzji, nie skutkuje wygaśnięciem zobowiązania, a jedynie nabyciem przez dłużnika *ex lege* uprawnienia do uchylenia się od zaspokojenia przedawnionego roszczenia. W razie takiego uchylenia się roszczenie uprzednio zaskarżalne przekształca się w tzw. zobowiązanie naturalne (niezupełne). Oznacza to, że dłużnik dalej powinien świadczyć na rzecz wierzyciela, jeżeli jednak tego nie robi, to wierzyciel nie dysponuje w stosunku do niego żadnymi środkami przymusu państwowego. Spełnienie przez zobowiązanego jego długu poczytuje się za w pełni zasadne, co wyłącza możliwość żądania przez dłużnika zwrotu spełnionego świadczenia (zobowiązania naturalnego) na podstawie przepisów o bezpodstawnym wzbogaceniu.

3. Zrzeczenie się zarzutu przedawnienia jako karnistyczne rozporządzenie mieniem

Omówione powyżej znamię doprowadzenia do niekorzystnego rozporządzenia mieniem, pojęcie czynności rozporządzającej oraz cywilistyczna instytucja przedawnienia i związane z nią zarzut przedawnienia i zrzeczenie się zarzutu przedawnienia wspólnie stanowią podstawę do dalszych rozważań nad postawioną w temacie niniejszego artykułu tezą. W opinii autora zrzeczenie się zarzutu przedawnienia można potencjalnie poczytywać za karnistyczne rozporządzenie mieniem. Prowadzi to w konsekwencji do stwierdzenia, że doprowadzenie innej osoby do zrzeczenia się zarzutu przedawnienia może wyczerpywać znamię doprowadzenia innej osoby do niekorzystnego rozporządzenia mieniem, a przy wyczerpaniu pozostałych znamion przestępstwa oszustwa stanowić czyn zabroniony opisany w art. 286 § 1 k.k.

Z uwagi na omówioną już wcześniej nowelizację, w efekcie której zostały dodane art. 117 § 2¹ i 117¹ k.c., należy przypomnieć, że wskazane przepisy modyfikują instytucję przedawnienia w taki sposób, że w przypadku roszczeń przysługujących przeciwko konsumentowi sąd zobowiązany jest do uwzględnienia upływu terminu przedawnienia z urzędu. Wyłącza to możliwość zrzeczenia się przez dłużnika będącego konsumentem zarzutu przedawnienia. Mając to na uwadze, dalsze rozważania będą dotyczyły roszczeń niebędących roszczeniami przysługującymi przeciwko konsumentom.

Uzasadnieniem wyrażonej przez autora opinii o możliwości uznania zrzeczenia się zarzutu przedawnienia za karnistyczne rozporządzenie mieniem jest szerokie rozumienie w prawie karnym tego pojęcia. Znamię doprowadzenia do niekorzystnego rozporządzenia mieniem własnym lub cudzym tłumaczone jest jako doprowadzenia do pogorszenia ogólnej sytuacji majątkowej pokrzywdzonego. Celem uściślenia, co należy rozumieć przez pogorszenie sytuacji majątkowej pokrzywdzonego, należy odwołać się do poglą-

dów doktryny i judykatury wskazujących na przykłady czynów wywołujących *in concreto* wskazany skutek.

Podstawę karnistycznego pojęcia rozporządzenia mieniem stanowi cywilistyczne pojęcie czynności rozporządzającej, a więc takiej, która zmierza do przeniesienia, obciążenia, ograniczenia lub zniesienia prawa podmiotowego. Do zakresu omawianego pojęcia należy następnie zaliczyć czynności faktyczne polegające najczęściej na niezwiązanym z uprzednim dokonaniem czynności prawnej przeniesieniu rzeczy. Mają one doniosłe znaczenie, gdyż nie tylko pozwalają posiadaczowi rzeczy na ich używanie i czerpanie z nich korzyści, lecz także pociągają za sobą istotne skutki z uwagi na związane z nimi domniemania prawne⁵⁶. Mającymi pierwszorzędne znaczenie są domniemanie posiadania samoistnego (art. 339 k.c.) oraz domniemanie posiadanie zgodnego z prawem (art. 341 k.c.). W kontekście niniejszych rozważań należy wskazać na ujęty w art. 342 k.c. zakaz samowolnego naruszania posiadania oraz na określone w art. 343 k.c. ograniczenia co do możliwości odparcia naruszenia posiadania czy co do samowolnego przywrócenia stanu poprzedniego. Istotne znaczenia ma również fakt, iż posiadanie stanowi stan faktyczny podlegający dziedziczeniu⁵⁷. Natomiast wyłączona została możliwość nabycia poprzez zasiedzenie prawa własności rzeczy ruchomej, której posiadanie zostało objęte w złej wierze⁵⁸, a w przypadku nieruchomości – takie nabycie obarczone jest trzydziestoletnim terminem. Ciekawym problemem wydaje się możliwość wyczerpania znamienia niekorzystnego rozporządzenia mieniem przez czynność faktyczną skutkującą uszkodzeniem lub zniszczeniem rzeczy. Niewątpliwie *ius abutendi*, czyli prawo do zużycia lub zniszczenia rzeczy stanowi jeden z elementów konstytuujących prawo własności⁵⁹. Mając na uwadze bardzo szeroki zakres omawianego znamienia, wydaje się, że i taka czynność faktyczna *in concreto* mogłaby wyczerpać znamień niekorzystnego rozporządzenia mieniem. Doktryna i judykatura dostarczają innych przykładów czynności wchodzących w zakres znamienia niekorzystnego rozporządzenia mieniem, którymi są: zwolnienie z długu, zaciągnięcie zobowiązania, niezasadne przesunięcie terminów zapłaty, udzielenie kredytu lub pożyczki bez zabezpieczenia czy obarczonych nadmiernym ryzykiem⁶⁰. Powszechnie uważa się, że niekorzystne rozporządzenie mieniem nie

⁵⁶ J. Kozińska, [w:] M. Frasz, M. Habdas (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom II. Własność i inne prawa rzeczowe (art. 126–352)*, LEX 2018, komentarz do art. 336, tezy 3–5, 9 i 10.

⁵⁷ J. Ciszewski, J. Knabe, [w:] J. Ciszewski, P. Nazaruk (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, LEX 2019, komentarz do art. 922, tezy 4–6 i 23.

⁵⁸ J. Kępiński, [w:] M. Gutowski (red.), *Kodeks cywilny...*, komentarz do art. 174, teza 12.

⁵⁹ B. Sitek, [w:] J. Ciszewski, P. Nazaruk (red.), *Kodeks cywilny...*, komentarz do art. 140, tezy 6 i 7.

⁶⁰ M. Dąbrowska-Kardas, P. Kardas, [w:] A. Zoll (red.), *Kodeks karny...*, komentarz do art. 286, tezy 61–63; J. Lachowski, [w:] V. Konarska-Wrzosek (red.), *Kodeks karny...*, komentarz do art. 286, teza 4; wyrok SA w Szczecinie z dnia 9 lipca 2015 r., II AKa 111/15, LEX nr 1782024.

musi powodować jakiegokolwiek szkody w mieniu pokrzywdzonego⁶¹. Sąd Apelacyjny w Szczecinie wskazał, iż: „Przyjmuje się mianowicie, że niekorzystne rozporządzenie mieniem jako skutek przestępstwa oszustwa może polegać także na takiej zmianie w stanie majątkowym, która nie przejawia się ani w pozbawieniu pokrzywdzonego przyszłych dochodów, ani w stworzeniu podstaw prawnych do poniesienia w przyszłości określonych wydatków, lecz polega na pogorszeniu sytuacji majątkowej pokrzywdzonego, na przykład przez przesunięcie terminów spłaty długu, pogorszenie szans właściciela na odzyskanie należności czy niezgodne z umową wpisanie go do hipoteki na gorszym miejscu, wreszcie na niekorzystnym lub niepełnowartościowym zabezpieczeniu spłaty długu”⁶². Powyższe prowadzi do uznania, że niekorzystne rozporządzenie mieniem nie tylko nie musi powodować szkody, ale nawet konkretnego niebezpieczeństwa niezaspokojenia roszczenia. Może natomiast polegać jedynie na stworzeniu abstrakcyjnego niebezpieczeństwa braku zadośćuczynienia przez dłużnika jego zobowiązaniu. Wskazane już wyżej wątpliwości co do nienaruszenia przez tak szeroką wykładnię tego znamienia zasady *nullum crimen sine lege* łagodzi zaliczanie przestępstwa oszustwa do przestępstw *malum in se*. Nikt nie powinien mieć wątpliwości, że zachowania oszukańcze polegające na wprowadzaniu innej osoby w błąd celem uzyskania z tego tytułu korzyści są zakazane. Właśnie z tego powodu zasadniczo wyłączona jest możliwość powołania się przez sprawcę, którego oszukańczy czyn wyczerpuje znamiona opisane w art. 286 § 1 k.k., na błąd co do prawa z art. 30 k.k. jako na okoliczność wyłączającą jego winę. Daje to możliwość rozszerzenia wykładni znamienia niekorzystnego rozporządzenia mieniem na zachowania bardzo odległe od tych, które wchodzą w zakres cywilistycznej czynności rozporządzającej. Niemniej taka wykładnia ma swoje granice, których organy państwowe nie powinny przekraczać ze względu na zasadę: „to co nie jest zakazane, jest dozwolone”.

Przy tak szerokim rozumieniu pojęcia niekorzystnego rozporządzenia mieniem wykluczenie *a priori* możliwości uznania doprowadzenia innej osoby do zrzeczenia się zarzutu przedawnienia za czyn mogący *in concreto* wyczerpać znamię doprowadzenia do niekorzystnego rozporządzenia mieniem wydaje się nieuzasadnione. Na co wskazuje, przywołany już wcześniej, Bogudar Kordasiewicz: „Z ekonomicznego punktu widzenia konsekwencje tak przedawnienia nabywczego, jak i umarzającego są wielce zbliżone. W obu przypadkach mamy do czynienia z sytuacją, w której nowy podmiot uzyskuje korzyść ekonomiczną kosztem majątku dotychczas uprawnionego. W obu też dochodzi do odmowy ochrony prawnej dotąd uprawnionego, tyle że ten brak ochrony wynika

⁶¹ Postanowienie SN z dnia 27 czerwca 2001 r., V KKN 96/99, LEX nr 51672; wyrok SA w Szczecinie z dnia 5 października 2017 r., II AKa 103/17, LEX nr 2390600; M. Dąbrowska-Kardas, P. Kardas, [w:] A. Zoll (red.), *Kodeks karny...*, komentarz do art. 286, tezy 66–68.

⁶² Wyrok SA w Szczecinie z dnia 9 lipca 2015 r., II AKa 111/15, LEX nr 1782024.

z zastosowania odmiennych mechanizmów (konstrukcji prawnych)⁶³. Łącząc to z faktem, iż przedawnienie roszczeń majątkowych jest jednym z rodzajów przedawnienia umarzającego oraz mając na uwadze wynikające ze zrzeczenia się zarzutu przedawnienia skutki prawne, nie powinno się negować, że zrzeczenie się przez dłużnika zarzutu przedawnienia stanowi **czynność o doniosłości majątkowej**. Z uwagi na to, że do wyczerpania omawianego znamienia nie ma potrzeby powstania szkody w postaci *damnum emergens* ani *lucrum cessans*, taka doniosłość majątkowa stanowi uzasadnienie dla poglądu, że skutek zrzeczenia się przez dłużnika zarzutu przedawnienia **pogarsza on swoją sytuację majątkową**. Niemożność skorzystania w procesie z zarzutu przedawnienia, o ile roszczenie jest zasadne, stanowi konkretne niebezpieczeństwo dla sytuacji majątkowej dłużnika. Nie zaprzecza temu stwierdzeniu fakt, iż dłużnik nadal powinien świadczyć na rzecz wierzyciela, gdyż jego zobowiązanie ciągle istnieje. Pomijając jednak sferę powinności, pozbawienie wierzyciela możliwości dochodzenia jego wierzytelności w drodze przymusi państwowego niewątpliwie prowadzi do faktycznego uwolnienia dłużnika od obowiązku świadczenia. Mowa jest tutaj jednak o faktycznym, a nie prawnym czy moralnym obowiązku dłużnika. Ostatecznie to właśnie na tym polega sens instytucji przedawnienia.

Możliwość uchylenia się przez dłużnika od skutków prawnych złożonego przez niego oświadczenia o zrzeczeniu się zarzutu przedawnienia poprzez powołanie się na wadę oświadczenia woli nie zapewnia wystarczającej ochrony jego interesów. Uchylenie się od skutków prawnych oświadczenia woli złożonego pod wpływem błędu lub podstępny (kwalifikowanej postaci błędu⁶⁴) możliwe jest tylko w ciągu rocznego terminu prekluzyjnego, po upływie którego uprawnienie to wygasa⁶⁵. Twierdzenia natomiast, że zrzeczenie się zarzutu przedawnienia jako instytucja cywilnoprawna nie powinna być rozważana na gruncie prawa karnego, nijak się ma chociażby do zbiegu regulacji dotyczących różnych czynów na gruncie prawa cywilnego i prawa karnego. Jako przykłady można wskazać: regulację dotyczącą wyzysku – art. 388 k.c. i art. 304 k.k. oraz regulację dotyczącą dokonania czynności prawnej z pokrzywdzeniem wierzycieli – art. 527 k.c. i 300 k.k.⁶⁶

Na koniec warto wskazać, że znamię „doprowadzenia do niekorzystnego rozporządzenia mieniem własnym lub cudzym” łączy się z celem działania sprawcy, którym jest wola osiągnięcia korzyści majątkowej. Natomiast nie jest wymagane, aby sprawca fak-

⁶³ B. Kordasiewicz, *op. cit.*, s. 702.

⁶⁴ Wyrok SN z dnia 4 lipca 1986 r., III CZP 36/86, LEX nr 3264; wyrok SA w Katowicach z dnia 19 października 1995 r., I ACr 514/95, LEX nr 26341.

⁶⁵ A. Janas, [w:] M. Frasz, M. Habdas (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I. Część ogólna (art. 1–125)*, LEX 2018, komentarz do art. 88, teza 8.

⁶⁶ M. Gutowski, *Nieważność i inne przypadki wadliwości czynności prawnych w kontekście odpowiedzialności karnoprawnej*, „Państwo i Prawo” 2004, nr 9, s. 70–83.

tycznie taką korzyść osiągnął⁶⁷. Dodatkowo przez działanie sprawcy w celu osiągnięcia korzyści majątkowej należy rozumieć nie tylko działanie na własną, ale także na korzyść kogoś innego, o czym *expressis verbis* stanowi art. 115 § 4 k.k. Użyty w tym przepisie zwrot „dla kogo innego” odnosi się zarówno do osób fizycznych, osób prawnych, jak i do jednostek organizacyjnych niemających osobowości prawnej⁶⁸.

4. Podsumowanie

Szeroka wykładnia znamienia niekorzystnego rozporządzenia mieniem wykracza daleko poza zakres znanego prawu cywilnemu pojęcia czynności rozporządzającej. Daje to organom ścigania szerokie możliwości pociągania do odpowiedzialności karnej osób dopuszczających się czynów stanowiących różne odmiany intuicyjnie pojmowanych zachowań oszukańczych. Znamiona przestępstwa oszustwa, należącego do grupy przestępstw *malum in se*, czyli czynów nagannych z samej swej istoty, powinny być wykładane z szerokim uwzględnieniem wykładni funkcjonalnej mającej dostosować brzmienie wywodzonej z przepisu prawnego normy prawnej do warunków społecznych panujących w chwili dokonywania tej wykładni. Co oczywiste, podmioty dokonujące takiej wykładni nie mogą przekroczyć cienkiej granicy, która spowoduje ściganie i karanie za czyny niepodlegające penalizacji.

Doprowadzenie innej osoby do zrzeczenia się zarzutu przedawnienia przy wyczerpaniu pozostałych znamion czynu z art. 286 § 1 k.k. może być, w opinii autora, potencjalnie pozytywane za czyn stanowiący przestępstwo oszustwa. Przysługujący z mocy prawa, nabywany po upływie terminu przedawnienia zarzut pozwala dłużnikowi uchylić się od zaspokojenia przedawnionego roszczenia oraz przetransformować je w zobowiązanie naturalne, które pomimo że nadal istnieje, nie może być dochodzone w drodze przymusu państwowego. Pomimo że, co do zasady, upływ terminu przedawnienia nie jest uwzględniany przez sąd z urzędu, a skuteczność uchylenia zależy od podniesienia przez dłużnika odpowiedniego zarzutu, nie powinno budzić wątpliwości stwierdzenie, że zarzut ten stanowi prawo podmiotowe o doniosłości majątkowej. Zachowanie polegające na pozbawieniu dłużnika, w celu zabezpieczenia uzyskania zaspokojenia swojego lub cudzego roszczenia, możliwości podniesienia zarzutu przedawnienia poprzez oszukańcze doprowadzenie go do zrzeczenia się tego zarzutu może wyczerpać znamię doprowadzenia innej osoby do niekorzystnego rozporządzenia własnym lub cudzym mieniem przez sprawcę działającego w celu osiągnięcia korzyści majątkowej. Natomiast o zaistnieniu przestępstwa opisanego w art. 286 § 1 k.k. decydować będzie wyczerpanie pozostałych znamion tego czynu.

⁶⁷ M. Dąbrowska-Kardas, P. Kardas, [w:] A. Zoll (red.), *Kodeks karny...*, komentarz do art. 286, teza 75.

⁶⁸ J. Majewski, [w:] W. Wróbel, A. Zoll (red.), *Kodeks karny. Część ogólna. Tom II. Część II. Komentarz do art. 53–116*, wyd. V, LEX 2016, komentarz do art. 115 § 4, teza 5.

Bibliografia

Źródła

- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny (t.j. Dz. U. z 2019 r., poz. 1950 z późn. zm.).
Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny (t.j. Dz. U. z 2019 r., poz. 1145 z późn. zm.).

Orzecznictwo

- Uchwała SN z dnia 9 lutego 2017 r., III CZP 113/16, Legalis nr 1558590.
Uchwała SN z dnia 9 lutego 2017 r., III CZP 98/16, Legalis nr 1558588.
Wyrok NSA w Rzeszowie z dnia 21 marca 2000 r., SA/Rz 595/99, LEX nr 51895.
Wyrok SN z dnia 4 lipca 1986 r., III CZP 36/86, LEX nr 3264.
Wyrok SN z dnia 27 czerwca 2001 r., II CKN 604/00, LEX nr 49120.
Wyrok SN z dnia 19 marca 2002 r., IV CKN 917/00, LEX nr 54485.
Wyrok SN z dnia 21 lipca 2004 r., V CK 620/03, LEX nr 137673.
Wyrok SN z dnia 12 października 2006 r., I CSK 119/06, LEX nr 395217.
Wyrok SN z dnia 14 stycznia 2010 r., V KK 235/09, LEX nr 577964.
Wyrok SN z dnia 29 sierpnia 2012 r., V KK 419/11, LEX nr 1232158.
Wyrok SN z dnia 11 maja 2016 r., I CSK 304/15, Legalis nr 1472819.
Postanowienie SN z dnia 27 czerwca 2001 r., V KKN 96/99, LEX nr 51672.
Postanowienie SN z dnia 27 września 2013 r., IV KK 211/13, LEX nr 1433610.
Postanowienie SN z dnia 31 marca 2015 r., IV KK 21/15, LEX nr 1666902.
Wyrok SA w Katowicach z dnia 19 października 1995 r., I ACr 514/95, LEX nr 26341.
Wyrok SA w Lublinie z dnia 19 września 2013 r., I ACa 342/13, LEX nr 1372350.
Wyrok SA w Warszawie z dnia 10 kwietnia 2014 r., VI ACa 1196/13, Legalis nr 993846.
Wyrok SA w Warszawie z dnia 10 września 2014 r., I ACa 1720/13, LEX nr 1515304.
Wyrok SA w Rzeszowie z dnia 15 maja 2014 r., I ACa 68/14, LEX nr 1506726.
Wyrok SA w Szczecinie z dnia 12 czerwca 2014 r., II Aka 65/14, LEX nr 1499031.
Wyrok SA w Szczecinie z dnia 9 lipca 2015 r., II Aka 111/15, LEX nr 1782024.
Wyrok SA w Szczecinie z dnia 5 października 2017 r., II Aka 103/17, LEX nr 2390600.
Wyrok SA w Warszawie z dnia 18 czerwca 2018 r., V ACa 588/17, Legalis nr 1805054.

Literatura

- Brzozowski A., [w:] K. Pietrzykowski (red.), *Kodeks cywilny. Tom I. Komentarz. Art. 1–449¹⁰*, wyd. 9, Legalis 2018.
Ciszewski J., Knabe J., [w:] J. Ciszewski, P. Nazaruk (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, LEX 2019.
Dąbrowska-Kardas M., Kardas P., [w:] A. Zoll (red.), *Kodeks karny. Część szczególna. Tom III. Komentarz do art. 278–363 k.k.*, wyd. IV, LEX 2016.
Fras M., Habdas M., Zakrzewski P., [w:] M. Fras, M. Habdas (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz do art. 117–125*, LEX 2019.
Gardocki L., *Prawo karne*, Warszawa 2015.

- Grabert A., *Dynamic Interpretation in International Criminal Law: Striking a Balance between Stability and Change*, Monachium 2015.
- Gutowski M., *Nieważność i inne przypadki wadliwości czynności prawnych w kontekście odpowiedzialności karnoprawnej*, „Państwo i Prawo” 2004, nr 9.
- Guzik-Makaruk E.M., Pływaczewski E.W., [w:] M. Filar (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, wyd. V, LEX 2016.
- Janas A., [w:] M. Fras, M. Habdas (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I. Część ogólna (art. 1–125)*, LEX 2018.
- Janiak A., [w:] A. Kidyba (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I. Część ogólna*, wyd. II, LEX 2012.
- Kępiński J., [w:] M. Gutowski (red.), *Kodeks cywilny. Tom I. Komentarz do art. 1–352*, Legalis 2018.
- Kondej M., *Przełamanie rezultatów wykładni językowej zgodnie z zasadą nadrzędności konstytucji*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2019, z. 3.
- Kordasiewicz B., *Rozdział XI. Problematyka dawności*, [w:] *System Prawa Prywatnego. Tom 2. Prawo cywilne – część ogólna*, wyd. 3, Z. Radwański, A. Olejniczak (red.), Warszawa 2019.
- Kozińska J., [w:] M. Fras, M. Habdas (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom II. Własność i inne prawa rzeczowe (art. 126–352)*, LEX 2018.
- Krajewski M., *Zmiany regulacji przedawnienia roszczeń*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2018, nr 12.
- Kukuła Z., *Glosa do wyroku SN z dnia 14 stycznia 2010 r., V KK 235/09*, „Prokuratura i Prawo” 2012, nr 1.
- Kulik M., [w:] M. Mozgawa (red.), *Kodeks karny. Komentarz aktualizowany*, LEX 2019.
- Lachowski J., [w:] V. Konarska-Wrzosek (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, wyd. II, LEX 2018.
- Łabuda G., [w:] J. Giezek (red.), *Kodeks karny. Część szczególna. Komentarz*, LEX 2014.
- Rams M., *Selected remarks on the limits of consistent interpretation of criminal law*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2018, preprint nr 6/2018, s. 12–14, https://www.czpk.pl/dokumenty/publikacje/2018/M._Rams-Selected_remarks_on_the_limits_of_consistent_interpretation_of_criminal_law.pdf [dostęp 27.03.2020].
- Machnikowski P., [w:] E. Gniewek, P. Machnikowski (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, wyd. 8, Legalis 2017.
- Machnikowski P., *Nowelizacja przepisów Kodeksu cywilnego o przedawnieniu roszczeń*, „Przegląd Sądowy” 2018, nr 9.
- Majewski J., [w:] W. Wróbel, A. Zoll (red.), *Kodeks karny. Część ogólna. Tom II. Część II. Komentarz do art. 53–116*, wyd. V, LEX 2016.
- Majewski J., *Kodeks karny. Komentarz do zmian 2015*, LEX 2015.
- Malicka-Ochtera A., *Znamiona oszustwa sądowego*, „Palestra” 2018, nr 5.
- Maris C.W., *Milking the Meter – On Analogy, Universalisability and World Views*, [w:] P. Nerhot (ed.), *Legal Knowledge and Analogy: Fragments of Legal Epistemology, Hermeneutics and Linguistics*, Dordrecht 1991.
- Mastalski R., *Prawo podatkowe*, Warszawa 2018.
- Mataczyński M., Saczywko M., [w:] M. Gutowski (red.), *Kodeks cywilny. Tom I. Komentarz do art. 1–352*, Legalis 2018.
- Oczkowski T., *Prawo karne – rozporządzenie mieniem jako znamię przestępstwa z art. 286 § 1 k.k. Glosa do wyroku SN z dnia 29 sierpnia 2012 r., V KK 419/11*, „Orzecznictwo Sądów Polskich” 2013, nr 9.

- Oczkowski T., *Rozdział III. Oszustwo*, [w:] *System Prawa Karnego. Tom 9. Przepięstwa przeciwko mieniu i gospodarcze*, R. Zawłocki (red.), Warszawa 2015.
- Pyziak-Szafnicka M., [w:] P. Księżak (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz. Część ogólna*, wyd. II, LEX 2014.
- Radwański Z., Olejniczak A., *Prawo cywilne – część ogólna*, Warszawa 2015.
- Rak-Rozmysłowska M., *Poziom związania interpretacji wynikami wykładni językowej*, „Acta Erasmianna” 2014, t. 7.
- Rychlewska A., *O gwarancyjnym modelu wykładni prokonstytucyjnej przepisów typizujących czyny zabronione pod groźbą kary*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2016, z. 3.
- Safjan M., *Rozdział IV. Źródła prawa prywatnego*, [w:] *System Prawa Prywatnego. Prawo cywilne – część ogólna. Tom 1*, wyd. 2, M. Safjan (red.), Warszawa 2012.
- Sekuła-Leleno M., *Podniesienie zarzutu przedawnienia a nadużycie prawa podmiotowego w rozumieniu art. 5 k.c. na tle orzecznictwa Sądu Najwyższego*, „Ius Novum” 2011, nr 1.
- Sitek B., [w:] J. Ciszewski, P. Nazaruk (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz*, LEX 2019.
- Sokołowski T., [w:] A. Kidyba (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I. Część ogólna*, wyd. II, LEX 2012.
- Trzaskowski R., [w:] J. Gudowski (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz. Księga pierwsza. Część ogólna*, LEX 2014.
- Zawłocki R., *O metodzie interpretacji przepisów prawa karnego*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2004, z. 4.

Internet

<http://statystyka.policja.pl/st/kodeks-karny/przepięstwa-przeciwko-16/63976,Oszustwo-art-286.html>.